

О. В. Антонова,
канд. наук із соц. комунік.
УДК 070: [821.161.2-92.09+929 Гончар]

Зберегти скарб слова
(Рецензія на: Гончар О. Твори : у 12 т. / упоряд.,
післямова В. М. Галич, комент. В. М. Галич,
О. А. Галич. – К. : Наук. думка, 2012. – Т. 9 :
Публіцистика у двох томах. – Кн. 1. – 888 с.)

Рецензію присвячено розглядові дев'ятого тому академічного зібрання творів Олеся Гончара, що містить найвідоміші публіцистичні твори митця. Аналізуються особливості структури видання, жанрово-тематичного добору текстів, вичерпної післямови та коментарів умічених текстів письменника.

Ключові слова: публіцистика, жанр, стаття, нарис, промова, система цінностей, світоглядні засади творчості, мовна форма твору.

У сучасному журналістикознавстві зростає увага до визначення ролі окремої особистості в процесі розвитку вітчизняної журналістики, дослідження її діяльності та творчої спадщини. Такий персоналізований підхід дає змогу, запобігавши лакуни в історії української журналістики, представити розвиток цієї сфери суспільного життя в усій повноті та різноманітності проявів.

Увага до публіцистичної спадщини окремих митців слова зумовлюється тим фактом, що українська публіцистика ХХ ст. – явище унікальне за багатогранністю змісту, свободою й силою слова, натхненного історичними звершеннями українського народу, відвертою гостротою проблематики та сміливістю думки. Ціла плеяда публіцистів своїми творами не лише зберегла для нащадків відлуння епохи, а й наблизила час народження незалежної України. Одним із видатних публіцистів нашої доби сміливо можна назвати Олеся Гончара, чий творчий внесок є непересічним у вітчизняній журналістиці. Тож видання дев'ятого тому академічного зібрання творів О. Гончара у дванадцяти томах, у якому вміщено його публіцистику, є вагомим подієм для української науки і культури.

Упорядником, автором післямови та коментарів до цієї книги стала Валентина Миколаївна Галич, відомий гончарознавець та теоретик журналістики, чия наукова школа зробила вагомий внесок у дослідження особливостей письменницької публіцистики та проблем авторського редагування.

Для академічних видань такого типу важливо є системна впорядкованість творів, чітка й логічна структура видання, що репрезентувати

все різноманіття творчої спадщини митця. Тому в основу структурування публіцистичної спадщини письменника було цілком умотивовано покладено її жанрову типологію. До першої книги дев'ятого тому увійшли найвідоміші публіцистичні статті, нариси та промови митця, згруповані в три розділи. У другій книзі, що готується до видання, буде вміщено інтерв'ю, передмови, рецензії, теле- і радіовиступи, відкриті листи, заяви, звернення, некрологи та твори малих жанрів публіцистики автора. Поділ текстів на два томи здійснено на основі частотності обраних жанрів, оскільки за підрахунками упорядника В. Галич стаття, нарис та промова є найбільш численними у творчій спадщині митця.

Усередині кожного розділу твори О. Гончара, згруповані за жанровою належністю, розташовані в хронологічній послідовності, що дає змогу не лише простежити еволюцію творчої майстерності митця, розвиток публіцистичної риторики, становлення індивідуально-авторського стилю, а й досягнути формування світогляду митця в динаміці, зміну аксіологічних засад його творчості, зумовлену соціально-історичними подіями. В. Галич на основі аналізу масиву публіцистики митця зазначає, що «в ідейно-тематичному змісті заполітизованість 30–40-х років поступово відійшла на задній план, а на передній – вийшли виважені й об'єктивні оцінки дійсності, узагальнення досягли глобальних, планетарних масштабів... Наявні в текстах творів радянські міфологеми та ідеологеми як знаки доби й документальні свідчення часу під пером Гончара-публіциста... набрали рис загальнолюдських, гуманістичних, наповнилися національним змістом» [1, с. 773].

Тож вибір текстів, які б максимально повно й наочно ілюстрували еволюцію творчості О. Гончара, був справою, що передбачала доскональне знання матеріалу, ґрунтовне дослідження ідейно-тематичного, мовностилістичного, жанрового пластів публіцистики митця, обізнаність з історичними аспектами реалізації авторської прагматики творів, суспільної реакції на них, а також потребувала заглиблення в таємниці творчої майстерні письменника та ознайомлення з процесом створення текстів, вивчення їх поліваріантної форми. На нашу думку, добір текстів, що ввійшли до дев'ятого тому, демонструє повну відповідність цим вимогам, бо в книзі представлені ті твори, що стали не лише найвідомішими, а й знаковими для історії розвитку Української держави і позначили віхи складного шляху українського народу до здобуття незалежності. Як зазначає В. Галич, «Олесь Гончар – неповторний класик письменницької публіцистики другої половини ХХ століття. Центральне місце в ній посідає Україна, її талановитий народ, що віками пригнічувався різними чужоземними поневолювачами, титанічна боротьба за волю якого увінчалась здобутком незалежності своєї держави у 1991 році, до чого чимало зусиль гострим публіцистичним словом доклав письменник» [1, с. 772].

Варто відзначити післямову до зібрання публіцистичних творів Олесь Гончара, уміщену в дев'ятому тому. Це повноцінна наукова розвідка, що є лаконічним, проте надзвичайно містким і змістовним результатом багаторічного дослідження В. Галич творчості цього славетного публіциста. Дослідниця виокремлює три періоди в публіцистичній діяльності О. Гончара, мотивуючи такий поділ не лише біографічними «віхами» життєвого шляху майстра слова, а заглиблюючись в жанрово-тематичну специфіку діяльності митця, визначає провідні її аксіологічні тенденції й світоглядні засади. Від учнівських перших спроб на ниві публіцистики до масштабного планетарного мислення в зрілих творах митця, «коли його словом ніби заговорив сам український народ, що, починаючи з кінця 80-х років минулого століття, став послідовно виборювати своє право на вільне розпорядження власними економічними й духовними скарбами» [1, с. 773], розгортається перед читачами творчий шлях публіциста. Це підкреслює й поетична, містка назва післямови «Олесь Гончар: мить і вічність», що поєднує сьогоденне й позачасово-актуальне, мінливе й увічнене в пам'яті мільйонів, зацензуроване й відроджене, як фенікс, у творчій спадщині митця.

В. Галич звертає увагу на жанрові особливості творчості О. Гончара, розкриває їхню специфіку для читачів. Привертає увагу здійснений

дослідницею ретельний квантитативний аналіз публіцистики Олесь Гончара. В. Галич наводить точні кількісні виміри жанрової системи творів митця, зокрема зазначає, що у творчості О. Гончара наявні 27 жанрових форм, розподіляє їх за поширеністю, простежує динаміку кількісного зростання основних таких жанрів, таких як стаття, виступ, інтерв'ю, нарис, представлених у рецензованому томі зібрання творів. Усі аналітичні розвідки підкріплюються точними числовими даними, зокрема дослідниця наводить кількість статей, нарисів, інтерв'ю та виступів, написаних О. Гончаром у різні роки, надає статистичні відомості про частотність співпраці публіциста з провідними періодичними виданнями УРСР.

Однак науковець не зупиняється на наведених статистичних відомостях, а подає глибокий, фаховий журналістикознавчий аналіз знакових у творчості Олесь Гончара текстів.

Так, говорячи про нариси митця, В. Галич звертає увагу на індивідуально-особистісне начало автора, що найповніше виявило себе саме в цій жанровій формі, говорить про єдність художнього і публіцистичного образів, що давали змогу публіцистові «перевести якусь, наприклад, технічну, проблему в морально-етичну чи політичну площину» [1, 775], розкриває роль і місце у творах О. Гончара так званого автобіографічного синергену на прикладі відомих портретних нарисів «Столітній Панч» та «Від Сосниці – до планети».

Завдяки заглибленню у творчий світ письменника, в його систему цінностей та світоглядні засади творчості, проникливого розкриттю механізмів реалізації авторської прагматики в текстах публіцистичних статей, що були здійснені дослідницею, сучасні читачі, попри віддаленість у соціальному часі й просторі від хронотопу публіцистики О. Гончара, мають змогу осягнути велич його публіцистичного слова, зрозуміти прогностичність та позачасову актуальність його творів, сповнених тривоги не лише за Батьківщину, а й за долю планети. Ця планетарність мислення, всеохопність публіцистичних узагальнень митця неодноразово відзначена В. Галич. Так, наприклад, аналізуючи відому проблемну статтю О. Гончара «Не остановить движенье жизни», написану до 45-ліття Перемоги над фашизмом, дослідниця звертає увагу на той факт, що «Олесь Гончар робить цю пам'ятну дату лише зачіпкою до постановки багатьох наболілих проблем...» [1, с. 782], ставить «запитання далеко не ювілейного характеру ... перед всесоюзною аудиторією, розширивши таким чином коло спілкування з читачами», буде складне як за змістом, так і за формою звернення до нащадків тих, хто вцілів у страшній війні. Вона зазначає, що публіцист говорить про проблеми

не лише українського народу, що зазнав після війни «масових депортацій, доносів, репресій», а в колі його уваги – доля всіх тих, «с сынами которых мы делили все тяжести великого похода» [1, с. 782], і повоєнної Німеччини, розділеної навпіл Берлінською стіною, і Чехословаччини, чия «празька весна» була жорстоко придушена.

В. Галич докладно аналізує й мовну форму публіцистичного тексту, визначає роль і функції тих мовленнєвих засобів, що дали змогу публіцистові донести свою думку до реципієнтів: риторичні запитання, ліричні оклики, емоційно забарвлена лексика, змістовні багатомірні метафори, вставні новели. Увага до деталей, ґрунтовний аналіз конкретних вербальних носіїв й репрезентантів публіцистичної прагматики проблемної статті О. Гончара дають можливість дослідниці максимально повно розкрити особливості творчого стилю митця, вималювати максимально повний портрет Гончара-публіциста. Особливо показовим є здійснений В. Галич аналіз мовних засобів у жанрі виступу. Така увага дослідниці до мовностильових особливостей саме цього жанру цілком зрозуміла й мотивується своєрідним характером оприлюднення текстів (усне виголошення з подальшою публікацією у пресі), а також тією суспільною роллю, яку відігравав О. Гончар, його авторитетом, громадянською активністю, що зумовили часте звертання митця до цього жанру публіцистики.

Незаперечним досягненням видання є докладні коментарі до вміщених публіцистичних творів О. Гончара, написані В. Галич у співавторстві з О. Галичем. Вони мають обсяг майже 100 сторінок і є взірцем копіткої праці над текстами публіциста. Вражає та ретельність, з якою автор-упорядник простежила долю кожного з уміщених до зібрання творів публіциста. Окрім традиційних для коментарів пояснень рідко вжи-

ваних слів та біографічних довідок про згадуваних в тексті осіб, кожен твір атрибутовано вказівкою на час і місце першої та подальших публікацій, віднайдено чернеткові рукописи та машинописи О. Гончара, простежено динаміку авторських правок. Наприклад, коментарі до відомого портретного нарису «Спогад про Ауезова» містять текст машинопису з правками 1971 р. та змінами, унесеними в 1984 р., взятий з родинного архіву О. Гончара, який ілюструє неопубліковану кінцівку нарису з позначками вилучень і вставок, здійснених О. Гончаром у процесі роботи над ним. Оприлюднення у коментарях цього фрагмента, позначеного специфічними знаками редакторської роботи автора, дало змогу побачити таємниці публіцистичної майстерні митця, простежити, яким шляхом йшла його творча думка, як шукав він найоптимальнішу форму для донесення своєї думки до аудиторії, наскільки був уважний до дрібниць у своїх текстах.

В. Галич у коментарях наводить також відомості про історію створення того чи того публіцистичного твору, про ті причини, що спонукали митця до його написання чи внесення певних правок. Така інформація є важливою для сприйняття текстів митця, розуміння й правильного розкодування авторської прагматики, тож є обов'язковим елементом академічного видання творів О. Гончара.

Тож поява в царині гончарознавства такого видання є подією незаперечної важливості. Збірка публіцистики О. Гончара стане увічненням пам'яті митця та вагомим внеском у високу місію збереження «соборів душ» українського народу.

1. *Гончар О.* Твори : у 12 т. / упоряд., післямова В. М. Галич, комент. В. М. Галич, О. А. Галич. – К. : Наук. думка НАН України, 2012. – Т. 9 : Публіцистика у двох книгах. – Кн. 1. – 888 с.

Подано до редакції 06. 12. 2013 р.

Antonova O. V. To keep the word treasure (Review of: Gonchar O. Works : in 12 v. / compiler, afterword V. M. Galych, comments V. M. Galych, O. A. Galych. – K. : Naukova dumka NAS of Ukraine, 2012. – V. 9. : Political and social journalism in two books. – Book 1. – 888 p.).

The review is dedicated to the consideration of the ninth volume of academic collection of Oles' Gonchar's works which contain the most famous journalistic works of the artist. The particularities of edition structure, genre and thematic choice of the texts, of exhaustive afterword and comments to the published writer's texts are analyzed.

Keywords: political and social journalism, genre, article, essay, speech, system of values, world outlook grounds of creativity, language form of journalistic work.

Антонова О. В. Сохранишь сокровище слова (Рецензия на: Гончар О. Сочинения : в 12 т. / ред., послесл. В. Н. Галич, комент. В. Н. Галич, А. А. Галич. – К. : Наук. думка НАН Украины, 2012. – Т. 9 : Публицистика в двух книгах. – Кн.1 – 888 с.)

Рецензия посвящена рассмотрению девятого тома академического собрания сочинений Олесея Гончара, содержащего известные публицистические произведения автора. Анализируются особенности структуры издания, жанрово-тематический отбор текстов, исчерпывающее послесловие и комментарии текстов писателя.

Ключевые слова: публицистика, жанр, статья, очерк, речь, система ценностей, мировоззренческие основы творчества, языковая форма произведения.